

Repozytorium – magazyn dokumentów czy wirtualna społeczność?

Zarówno biblioteka cyfrowa jak i repozytorium stanowią swego rodzaju magazyn dokumentów elektronicznych – przechowują i udostępniają zbiory cyfrowe. Są jednak zasady funkcjonowania obu tych postaci magazynów wirtualnych, które różnicują je. Szczególnie w środowisku akademickim widoczna jest odmienna rola biblioteki cyfrowej i repozytorium instytucjonalnego. Referat jest próbą określenia roli jaką może pełnić repozytorium instytucjonalne w budowaniu wirtualnej społeczności danej uczelni. Kto buduje, a kto zarządza taką społecznością – biblioteka czy uczelnia? Jakie cechy posiada repozytorium, które pozwalają na tworzenie wirtualnej społeczności uczelni? Kto jest wirtualnym odpowiednikiem pracownika uczelni? W odpowiedzi na te pytania pomocne będą doświadczenia zdobyte przy budowaniu repozytorium dziedzinowego i ankieta wysłana do twórców innych repozytoriów.

Potwierdzenia istnienia czegokolwiek coraz częściej szukamy w Internecie. Sprawdzamy informacje o uczelni, o bibliotece, o autorze i jego pracach. Niepokoi nas, gdy czegoś nie znajdziemy. Zastanawiamy się, czy źle szukamy, czy też być może nie ma odpowiedzi na nasze pytanie. Nie ma jej w świecie wirtualnym, czy w świecie rzeczywistym? Czasami ulegamy złudzeniu, że prawdziwe istnienie jest w mediach elektronicznych. Media te bazują na narzędziach dających możliwość naśladowania świata realnego. Powstaje więc drugi świat – wirtualny, a dążenie do funkcjonowania w nim służy potwierdzeniu tego, co dzieje się w realnym świecie. Tworząc biblioteki cyfrowe możemy budować nie tylko zbiory dokumentów dostępnych z dowolnego komputera, ale także zakładać odpowiedniki uczelni, posiadające strukturę, wydziały oraz wirtualną społeczność naukowców i użytkowników wraz z ich publikacjami i wynikami badań.

Biblioteka cyfrowa i repozytorium jako magazyn dokumentów elektronicznych

„Biblioteka cyfrowa” (zwana także biblioteką internetową, wirtualną, czy elektroniczną) jest to umowny termin stosowany do określenia sposobu udostępniania dokumentów w formie cyfrowej. Oznacza zarówno zasoby, które można przeszukiwać, jak również stosowane metody gromadzenia, wyszukiwania, udostępniania i przesyłania danych w oparciu o technikę informatyczną. Postrzegana jest jako zorganizowany zasób informacji i wiedzy wzbogacony o dodatkowe funkcje dzięki technologii cyfrowej. Mogą być pojedyncze biblioteki, których własne zbiory są w pełni zdigitalizowane lub też grupa bibliotek wspólnie udostępniająca swoje zbiory w sieci. Powstają także biblioteki cyfrowe, które pozyskują dokumenty poprzez wyszukiwanie ich z rozproszonych zasobów sieciowych, funkcjonują dzięki przechowywaniu tylko metadanych i wykorzystaniu standardowych protokołów wyszukiwania i transmisji danych [1, 2, 3].

Termin „repozytorium” dawniej oznaczał miejsce służące do przechowywania akt i ksiąg urzędowych z możliwością korzystania z nich. Obecnie rozumiany jest coraz częściej jako magazyn, depozyt dokumentów cyfrowych gromadzonych przez samych autorów, przy pomocy odpowiedniego interfejsu i udostępnianych sieciowo bez ograniczeń lub tylko dla określonej grupy uprawnionych użytkowników. Materiały zgromadzone w repozytorium

mogą być częścią biblioteki cyfrowej. W zależności od potrzeb buduje się repozytoria tematyczne (subject-specific), gromadzące publikacje i wyniki badań z określonej dziedziny wiedzy lub też repozytoria instytucjonalne, które służą do magazynowania różnego typu dokumentów związanych z daną instytucją [4]. Można też budować repozytoria osobowe do gromadzenia prac autora, repozytoria regionalne, krajowe oraz repozytoria określonego typu dokumentów jak rozprawy doktorskie, habilitacyjne uczelni lub wydziału [5, 6]. Repozytorium jest wykorzystywane także przez redakcje czasopism do tworzenia archiwum publikacji elektronicznych określonych czasopism. W repozytoriach można gromadzić dokumenty różnego typu takie jak preprinty, postprinty publikacji, szarą literaturę, raporty z badań, sprawozdania, materiały konferencyjne, prezentacje multimedialne, zdjęcia, mapy, nuty, filmy.

Zasadniczym celem funkcjonowania repozytoriów w środowisku akademickim jest udostępnianie wyników badań, raportów, sprawozdań, jak również przyspieszenie procesu publikacyjnego poprzez dzielenie się z innymi użytkownikami elektroniczną wersją preprintów lub postprintów artykułów publikowanych w tradycyjnych czasopismach. Repozytoria skracają proces publicznego przedstawienia wyników prac naukowych, nie zastępują jednak tradycyjnej formy czasopism. Wydanie publikacji w czasopiśmie podlega procesom oceny i recenzji, a zamieszczenie publikacji w repozytorium jest formą magazynowania i archiwizowania pracy, chociaż może też podlegać procesowi weryfikacji przed publicznym udostępnianiem.

Repozytoria pozwalają na zakładanie określonych kolekcji dokumentów i tworzenie hierarchicznej struktury gromadzonych danych. Dzięki temu możliwe jest budowanie repozytorium o strukturze odzwierciedlającej funkcjonującą w rzeczywistości organizację. W ten sposób powstają tzw. **repozytoria instytucjonalne**, gdzie termin „instytucjonalne” oznacza, że dokumenty w nim gromadzone powstały w tej instytucji lub należą do niej, ale mogą być również uporządkowane w sposób zhierarchizowany zgodnie ze strukturą organizacyjną uczelni.

Repozytorium w komunikacji naukowej

Tworząc repozytorium, gromadzące pre- lub postprinty prac publikowanych później przez określonych wydawców, należy pamiętać o obowiązujących zasadach prawa autorskiego. Autorskie prawo majątkowe jest często przenoszone na wydawcę na podstawie umowy wydawniczej zobowiązującej wydawcę do wydania i rozpowszechniania utworu. Na wykorzystanie utworu w repozytorium na określonych warunkach zawierana jest z autorem umowa licencyjna, która nie przenosi praw majątkowych. Politykę wydawców wobec bezpłatnego udostępniania publikacji dla użytkownika końcowego można sprawdzić w bazie SHERPA (<http://sherpa.ac.uk/romeo.php>). W zależności od zasad stosowanych przez wydawcę autor przekazuje swoją pracę do repozytorium w formie preprintu (przed recenzją) lub w formie postprintu (po recenzji). Wymagana jest często konieczność podania adresu internetowego strony wydawcy, gdzie zamieszczany jest odpowiednik publikacji w wersji firmowanej przez redakcję. Przekazując pracę do depozytu elektronicznego autor poświadcza oryginalność publikacji oraz udziela organizatorom repozytorium praw niewyłącznych na udostępnianie dzieła. Jeśli zamieszczanie pracy przebiega za pośrednictwem redaktora repozytorium, wówczas autor powiadamia redaktora o autentyczności i wiarygodności jego pracy i wyraża zgodę na archiwizację i udostępnianie.

Zaletą repozytoriów, które stosują zasady Open Access, czyli bezpłatnego udostępniania treści dla użytkownika, jest zniesienie barier w dostępie do wiedzy. Wykorzystanie protokołów umożliwiających jednoczesne przeszukiwanie rozproszonych źródeł informacji (OAI-PMH Open Archives Initiative Protocol for Metadata Harvesting) zwiększa skuteczność wyszukiwania, rozpowszechniania a w rezultacie oddziaływania publikacji. Autoarchiwizacja

preprintów i przed ich formalnym opublikowaniem i postprintów po opublikowaniu wpływa na wzrost liczby cytowań, a także wzrost liczby pobrań [7].

Rozwijające się technologie informacyjne dają możliwość upublicznienia wiedzy w internecie szybciej niż w tradycyjnych czasopismach naukowych. Budzi to wiele wątpliwości co do merytorycznej wartości publikowanych treści z jednej strony i jednocześnie jest pokusą do elektronicznego rozpowszechniania publikacji i szybszego komunikowania się w świecie nauki. W warunkach polskich publikacje w czasopismach są ciągle jednym ze znaczących elementów potwierdzania i sprawdzania pozycji i wartości poszczególnych naukowców i instytucji akademickich [8]. Publikacje elektroniczne mogły by być uznane za równoważne w stosunku do publikacji drukowanych z zastrzeżeniem, że będą się ukazywać pod siglum wydawcy [9]. Czasopisma drukowane są trwalsze a tekst drukowany jest łatwiejszy w odbiorze. Natomiast zaletą czasopism elektronicznych jest szybkość ich rozpowszechniania, nieograniczony zasięg, łatwość indeksowania, możliwość sprowadzania i czytania tylko wybranych artykułów oraz tworzenia własnych kolekcji i międzytekstowych powiązań linkujących do siebie. Wadą jest ich ulotność i słaba ochrona praw autorskich [10]. Jednak dla komunikacji naukowej istotna jest szybkość i swoboda dostępu, możliwość kompletowania wiedzy dziedzinowej i szukania powiązań tematycznych. Te cechy sprawiają, że czasopisma elektroniczne stają się coraz częściej dominującą formą przekazu naukowego. Na zmianę modelu komunikacji naukowej może w znacznym stopniu wpłynąć tworzenie repozytoriów dziedzinowych i instytucjonalnych powstających pod nadzorem uczelni lub biblioteki akademickiej dających gwarancję przestrzegania praw autorskich i będących formą cyfrowego zabezpieczenia dotychczasowych dokumentów drukowanych.

Rola repozytorium w budowaniu wirtualnej społeczności

Decydując się na założenie cyfrowej biblioteki mamy na uwadze często tworzenie zasobów będących odpowiednikiem fizycznie istniejących książek i czasopism w magazynach bibliotecznych lub też tworzymy całkowicie nowy zbiór dokumentów wyłącznie elektronicznych. Biblioteka cyfrowa ma raczej charakter uniwersalny, skierowana jest do szerokiego kręgu odbiorców, obejmuje większe kolekcje, jej struktura jest bardziej sformalizowana.

Podążając wyzwanie tworzenia repozytorium kierujemy się w stronę narzędzia dającego możliwość budowania mniejszych kolekcji, często złożonych z pojedynczych artykułów a nie całych czasopism, tylko określonych fragmentów (rozdziałów) a nie pełnej książki. Odpowiedni interfejs i mniej sformalizowany charakter repozytoriów umożliwiają włączenie autorów do deponowania publikacji (autoarchiwizacja), mogących w ten sposób dzielić się z innymi użytkownikami wiedzą, która nie przeszła procedur recenzji, selekcji do czasopism i/lub nie ma odpowiedników drukowanych. Firmując własnym nazwiskiem lub nazwą instytucji akademickiej patronującej repozytorium autorzy decydują się na szybkie i nieograniczone (globalne) udostępnianie i jednocześnie na szeroką krytykę swoich prac. Administrator repozytorium można ograniczyć dostęp tylko dla uprawnionych osób tworząc w ten sposób miejsce archiwizacji i porozumiewania się dla zamkniętego kręgu odbiorców.

Aby zrozumieć funkcjonowanie repozytorium instytucjonalnego w większej organizacji jaką jest uczelnia, należy zacząć od odpowiedzi na pytanie czym jest społeczność, grupa czy jednostka, w odniesieniu do świata realnego i wirtualnego. Fizycznie istniejąca uczelnia jest w ogólnym ujęciu społecznością zawodową o charakterze edukacyjnym i naukowym, w której pracowników łączy określony cel i działania związane z wykonywaną pracą. Członkowie tej społeczności pozostają we wzajemnych interakcjach, dzielą się na grupy, podgrupy, zespoły, tworząc w miarę stabilną strukturę. Mają określone wspólne cele i postrzegają siebie jako przedstawicieli tej właśnie społeczności akademickiej. W formalnie działającej grupie o stabilnej strukturze relacje między członkami pozwalają właściwie i

przewidywalnie funkcjonować. Każdy ma przypisaną rolę organizacyjną, zna normy, zasady działania grupy, określone miejsce w statusie społecznym, prestiż i poczucie przynależności. Ważnym determinantem struktury grupowej jest jej spójność, czyli siła przyciągania uczestników do pozostania w grupie, przejawiająca się w akceptacji celów i odnoszeniu sukcesów grupowych [11].

W świecie wirtualnym nie jest inaczej. E-społeczności powstają na podobnych zasadach. Narzędzia, którymi dysponuje internet pozwalają coraz bardziej naśladować rzeczywistość. Społeczność wirtualna może wykonywać te same czynności, które wykonujemy w świecie rzeczywistym. Jedną z definicji przedstawia e-społeczność jako „*zbiorowość użytkowników internetu, którzy w aktywny sposób wykorzystują tę platformę komunikacji do wymiany informacji i komunikatów związanych z ich wspólnymi zainteresowaniami, przekonaniem lub postawami*” [12].

Idea społeczności wirtualnej opiera się na wykreowaniu układu wzajemnych relacji między organizacją a jej otoczeniem za pośrednictwem medium jakim jest internet. Budowanie e-społeczności wykorzystywane jest głównie w celach konsumenckich, ale nie stoi na przeszkodzie, aby model konsumencki można było wykorzystać w innych grupach zainteresowań np. w środowisku akademickim.

Zakładanie społeczności wirtualnej danej uczelni polega na stworzeniu miejsca w internecie pod patronatem instytucji, wokół którego skupiają się użytkownicy (autorzy prac i potencjalni czytelnicy). Wymaga to zainstalowania odpowiedniego oprogramowania, które będzie zarządzać społecznością, umacniać więzi, budować lojalność tak, aby użytkownicy regularnie odwiedzali to miejsce internetowe i mieli do niego zaufanie. Potrzebna tu jest stosowna wiedza marketingowa, psychologiczna oraz wykorzystanie interaktywnych narzędzi do komunikowania się.

Budowanie repozytorium instytucjonalnego można porównać do zakładania społeczności wirtualnej, która funkcjonuje w świecie rzeczywistym, a serwis społecznościowy jest dla niej dodatkowym narzędziem komunikacji. Instalując odpowiednie oprogramowanie do budowy repozytorium tworzymy w Internecie miejsce pod patronatem uczelni lub biblioteki. Wprowadzamy strukturę uczelni i hierarchizujemy ją. Możemy dokładnie odzwierciedlić fizycznie istniejącą instytucję lub zbudować nowy model. Oprogramowanie do budowy repozytorium pozwala nam na kreowanie wirtualnych uczestników społeczności (e-people), którzy są odpowiednikami pracowników uczelni. Tworzą oni dokumenty magazynowane w repozytorium, są autorami publikacji lub redaktorami uprawnionymi do wpisywania dokumentów.

Narzędziem do budowania wizerunku repozytorium jest **personalizacja serwisu**. Chcąc, aby nasze repozytorium było identyfikowane jako określona społeczność akademicka możemy decydować o rozmieszczeniu elementów graficznych, kolorystyce serwisu, layoucie. Zabiegi tego typu mają na celu stworzenie poczucia, że jest to nasza niepowtarzalna społeczność, możemy ją sami kreować i odróżniamy się od innych [13]. Możemy wprowadzić najbardziej oryginalne elementy multimedialne, dodatkowo wzmacniające więź. Każdy uczestnik może otrzymać swój profil, dowolnie przez niego modyfikowany, gdzie może zamieścić informacje o sobie, zdjęcie i użyteczne linki.

Podjęmując trud tworzenia repozytorium stawiamy sobie pytanie – po co? W odniesieniu do wirtualnej społeczności konsumenckiej pytanie to brzmi – jaka jest **grupa docelowa**? Repozytorium kierowane jest do potencjalnych użytkowników, z którymi komunikuje się poprzez odpowiednie narzędzia linkujące do serwisów zewnętrznych (protokół OAI-PMH), dzięki którym informacje zgromadzone w repozytorium są dostępne z poziomu przeglądarek internetowych (np. Google). Jeżeli nasze repozytorium jest na tyle dobre, że zdobędzie sobie zaufanie określonych czytelników, którzy będą do niego zaglądać to powstanie więź między użytkownikami przejawiająca się np. wzrostem cytowań udostępnianych publikacji. Wierni

(lojalni) klienci nie tylko będą czytać nasze dokumenty, ale również rekomendować (cytować) je innym użytkownikom.

Dzięki narzędziom internetowym użytym do budowania repozytorium pracownik uczelni znajduje się w nowej przestrzeni społecznej. Z tej perspektywy sieć kontaktów nawiązanych poprzez repozytorium instytucjonalne przypomina tkankę społeczną. Wiąże pracowników uczelni, studentów i innych użytkowników na wielu płaszczyznach. Nie widać bezpośrednio wieku, płci, stanowisk i tytułów ani innych wyróżników statusu społeczności akademickiej. Ważniejsze znaczenie do nawiązania kontaktu ma potrzeba zainteresowań badawczych i obszar tematyczny zamieszczanych prac. W realnym życiu uczelni w zakresie interakcji społecznych ważne znaczenie ma tożsamość rozmówcy. Komunikacja poprzez internet nie opiera się na przekazie informacji związanym z typowymi wyróżnikami tożsamości. Użytkownik określany jest na podstawie informacji, które sam generuje i kontroluje [14]. W repozytorium użytkownika identyfikuje się głównie jako autora dokumentów. Ważnym wymiarem w przestrzeni społecznej repozytorium jest brak znaczenia fizycznej odległości i różnicy czasowej, liczy się natomiast dostępność prac i ich jakość.

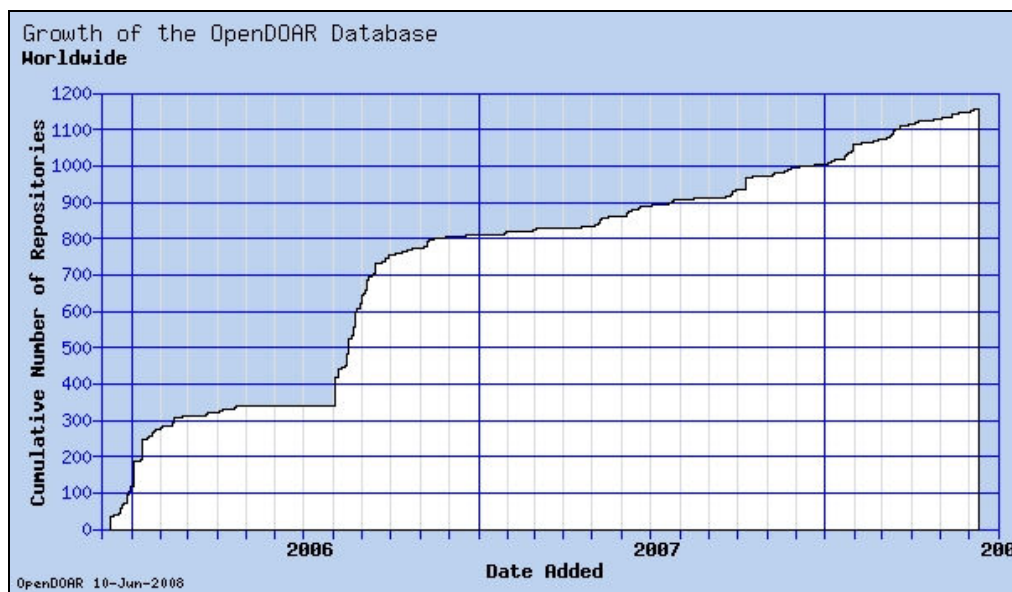
Rola użytkownika w budowaniu repozytorium

W społeczności wirtualnej ważny jest wkład samych użytkowników w jej tworzenie. Interaktywny internet budowany poprzez technologię Web 2.0 opiera się na tworzeniu grup i sieci uczestników. Prostota obsługi, włączenie użytkowników w tworzenie treści serwisu i szeroka dostępność wpływają na zmianę roli użytkownika z biernego odbiorcy treści na aktywną formę kreowania zawartości serwisów. Miejsce spotkań wirtualnych oparte o aktywne uczestnictwo, gromadzenie treści zgodnie z potrzebami odbiorcy, zamieszczanie zdjęcia i informacji o sobie, powiadamianie użytkownika poprzez email o nowych materiałach, wykorzystanie kanałów RSS, to niektóre z elementów Web 2.0, które budują sieć powiązań społecznych. Zastosowanie ich w serwisach dla społeczności akademickiej, korzystającej z cyfrowych bibliotek zmierza w kierunku tworzenia Library 2.0.

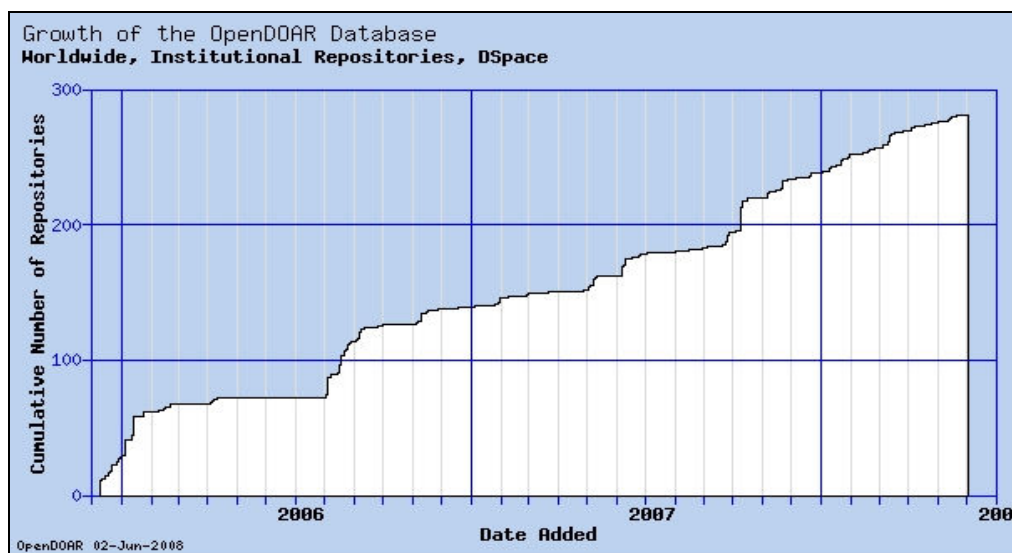
Zmiana jednostronnej oferty bibliotek na współtworzenie jest szczególnie widoczna w oprogramowaniu do budowy repozytoriów. Przykładem może być software DSpace powstały przy współpracy Massachusetts Institute of Technology i Hewlett Packard. Oparty jest na tzw. wolnej licencji, służy głównie do tworzenia repozytoriów instytucjonalnych i bibliotek cyfrowych, w celu uporządkowanego przechowywania i udostępniania różnego typu dokumentów powstałych w danej instytucji. Nastawiony jest na tworzenie uczelnianych repozytoriów i oprócz typowych funkcji biblioteki cyfrowej daje możliwość tworzenia społeczności [15]. Z biblioteki cyfrowej opartej na DSpace może korzystać dowolny użytkownik internetu, natomiast tylko użytkownik zarejestrowany ma szersze uprawnienia. Po zarejestrowaniu w repozytorium można otrzymać przywileje nadane przez administratora systemu: czytelnika z możliwością subskrypcji określonych kolekcji zbiorów lub autora z prawem do zamieszczania swoich obiektów. O tym jakie dokumenty będą przechowywane mogą decydować sami użytkownicy.

Rozwój repozytoriów na świecie

Tempo powstawania repozytoriów na świecie w ostatnich latach jest ciągle duże. Według danych z OpenDOAR (Directory of Open Access Repositories) od 2006 r. powstało ponad 1000 repozytoriów na świecie (rys. 1). Największy przyrost był w 2006 r., a tendencja wzrostowa utrzymuje się nadal. Obserwowany jest także wzrost repozytoriów instytucjonalnych z wykorzystaniem oprogramowania DSpace (rys. 2).

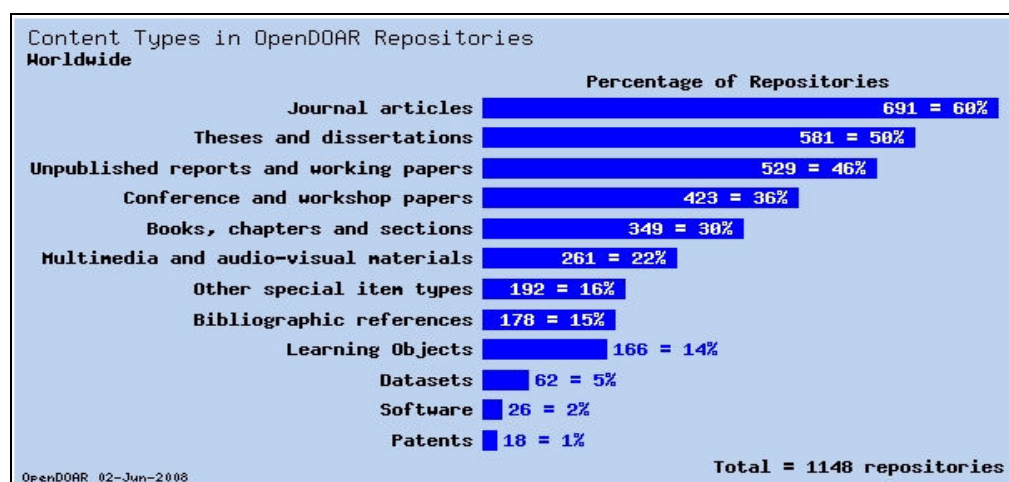

Rys. 1. Wzrost liczby repozytoriów na świecie (wg DOAR, 10.06.2008)

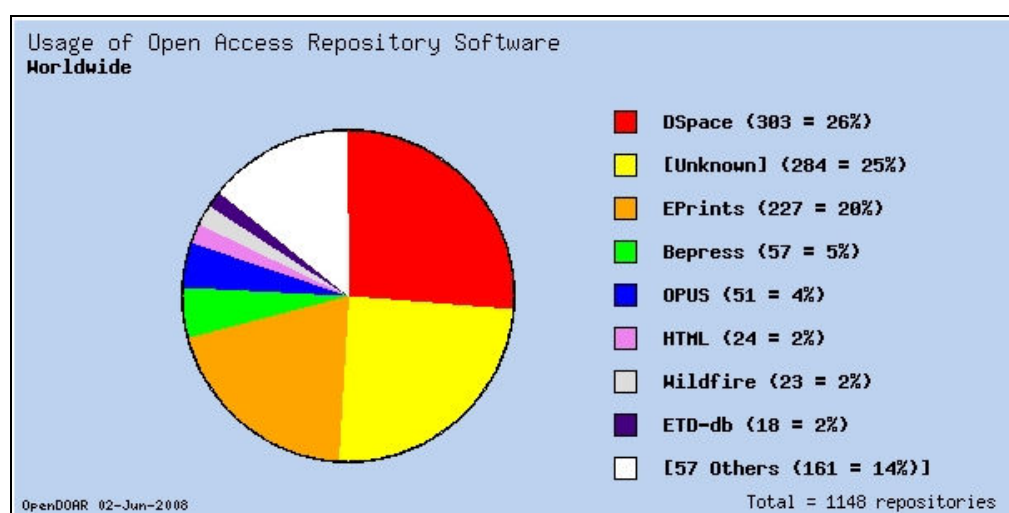

Rys. 2. Wzrost liczby repozytoriów DSpace na świecie (wg DOAR, 02.06.2008)

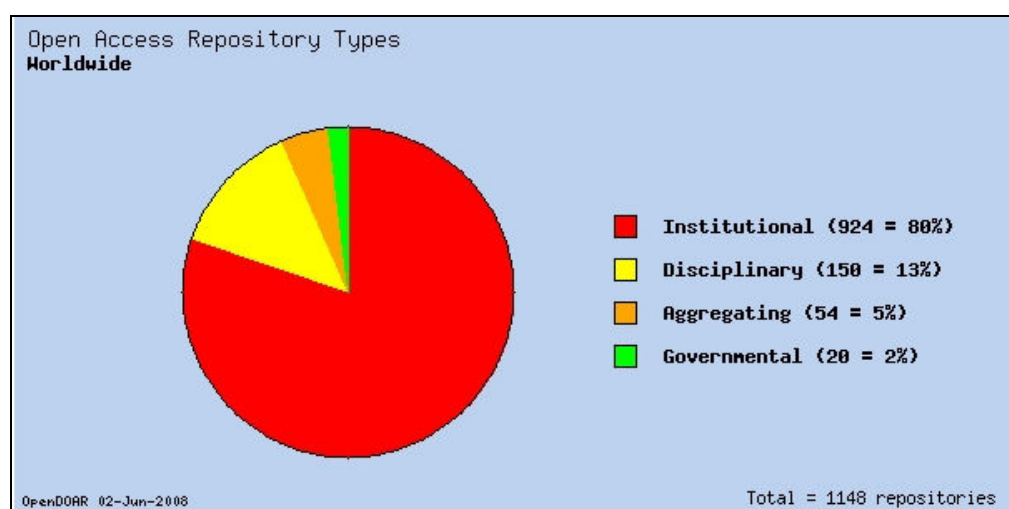
W repozytoriach składowane są różne typy dokumentów – od publikacji naukowych po bazy danych i oprogramowanie (rys. 3). Najczęściej archiwizowane są publikacje z czasopism – 60%, rozprawy doktorskie i dysertacje naukowe – 50%, niepublikowane raporty i dokumenty robocze – 46%, materiały konferencyjne – 36%, książki – 30%, multimedia i materiały audiowizualne – 22%, bibliografia załącznikowa – 15%, materiały dydaktyczne – 14%, bazy danych – 5%, oprogramowanie – 2%, patenty – 1%.

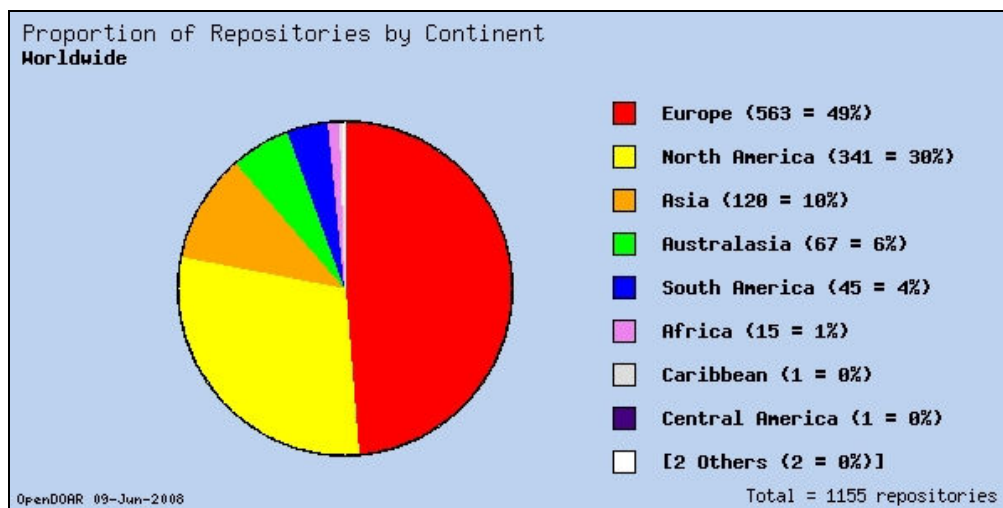
Rys. 3. Zawartość repozytoriów na świecie (wg DOAR, 02.06.2008)

Rys. 4. Oprogramowanie używane do budowy repozytoriów (wg DOAR, 02.06.2008)

Rys. 5. Typy repozytoriów na świecie (wg DOAR, 02.06.2008)

Rys. 6. Rozmieszczenie repozytoriów na świecie (wg DOAR, 09.06.2008)

Wśród stosowanego oprogramowania najczęściej występuje DSpace – 26% i EPrints – 20% (rys. 4). Najczęściej budowane są repozytoria instytucjonalne i tematyczne (rys. 5) W tworzeniu repozytoriów przoduje Europa i Ameryka Płn. (rys. 6).

Repozytoria instytucjonalne w praktyce – analiza ankiety

W celu przeanalizowania związków pomiędzy biblioteką i uczelnią w procesie budowania i zarządzania repozytorium została wysłana ankieta do osób administrujących wybranymi repozytoriami na świecie. Adresy serwisów uzyskano na podstawie Directory of Open Access Repositories i Registry of Open Access Repositories. Z zarejestrowanych archiwów wybrano te, które dotyczyły repozytoriów instytucjonalnych a sam serwis był budowany w oparciu o program DSpace i odzwierciedlał strukturę hierarchiczną danej organizacji. Łącznie wysłano 78 ankiet wybierając repozytoria z każdego kontynentu (Azja, Ameryka Płd., Ameryka Płn., Afryka, Australia, Europa). Otrzymano 23 odpowiedzi, które poddano dalszej analizie. Wypełnioną ankietę przysłano z następujących krajów: Wielka Brytania – 10, Australia – 3, Kanada – 2, Japonia – 2, Grecja – 1, Dania – 1, Niemcy – 1, Finlandia – 1, USA – 1, Afryka Płd. – 1.

Na pytanie 1: *Kto był inicjatorem budowania repozytorium:*

- a) Uczelnia
- b) Biblioteka
- c) Wspólnie – Biblioteka i Uczelnia
- d) Inne – podaj kto?

16 odpowiedzi z 23 wskazywało na Bibliotekę jako głównego inicjatora. Nikt nie wymienił Uczelni samodzielnie budującej repozytorium, 3 odpowiedzi wskazały na Uczelnię i Bibliotekę wspólnie inicjującą depozyt cyfrowy, na dział informatyczny (IT) niezależny od Biblioteki padły 3 odpowiedzi i jedna określająca wspólne działania Biblioteki i IT.

Na pytanie 2: *Kto zarządza repozytorium:*

- a) Uczelnia
- b) Biblioteka
- c) Wspólnie – Biblioteka i Uczelnia
- d) Inne – podaj kto?

18 instytucji wymieniło Bibliotekę, nikt nie wskazał na Uczelnię samodzielnie zarządzającą repozytorium. Dwie odpowiedzi wskazywały na wspólne zarządzanie i trzy na dział IT.

Na pytanie 3: *Kto opracowuje i wprowadza dane do repozytorium:*

- a) *Pracownik Biblioteki*
- b) *Pracownik Uczelni*
- c) *Autor dokumentu*
- d) *Inne – podaj kto?*

19 odpowiedzi wskazywało na Bibliotekę, z czego 11 było przy wspólnym działaniu innych pracowników uczelni, przez pracowników działu IT. Osiem odpowiedzi wskazywało na samodzielne archiwizowanie przez autorów i trzy na dział IT.

Na pytanie 4: *Jakie dokumenty są gromadzone w repozytorium:*

- a) *Publikacje naukowe*
- b) *Raporty, wyniki badań*
- c) *Multimedia*
- d) *Inne - podaj jakie?*

większość respondentów odpowiedziała, że archiwizuje publikacje naukowe różnego typu wliczając w to artykuły z czasopism, rozprawy doktorskie, książki, raporty, wyniki badań. Wśród innych materiałów wymienione były mapy, oprogramowanie, projekty prac studenckich, dokumenty administracyjne uczelni, biuletyny uczelniane, zdjęcia, materiały konferencyjne i dydaktyczne.

Na pytanie 5: *Uwagi dotyczące powiązań pomiędzy repozytorium a uczelnią – napisz kilka zdań o swoim repozytorium (czy repozytorium służy włącznie jako wirtualny magazyn dokumentów, w jakim stopniu odzwierciedla strukturę uczelni i buduje więź pomiędzy pracownikami uczelni)* przysłano wiele ciekawych spostrzeżeń o repozytorium, typu:

- buduje więź pomiędzy autorami prac a globalnym społeczeństwem nauki
- odgrywa strategiczną rolę w promowaniu osiągnięć naukowych uczelni
- stanowi wartość dla uczelni, ponieważ pozwala rozpowszechniać jej dorobek naukowy
- odzwierciedla naukowo-badawczą i edukacyjną aktywność uczelni
- jest okazją do zaprezentowania wyników badań
- jest centralnym systemem publikowania, przechowywania i udostępniania materiałów edukacyjnych dla całego środowiska akademickiego uczelni (wykładowców i studentów)
- odgrywa kluczową rolę w zarządzaniu danymi o publikacjach powstałych na uczelni
- służy głównie do zabezpieczenia posiadanych obiektów w postaci cyfrowej a udostępnianie jest na drugim miejscu (zbiory map o historycznej wartości)
- będzie częścią większej bazy eksperckiej z bibliografią pracowników naukowych, CV, e-portfolio itp.
- znaczenie repozytorium zostało docenione dopiero po dwóch latach, kiedy liczba zgromadzonych dokumentów osiągnęła ponad 20 tys. i liczba pobrań była większa niż 1,5 mln, na początku dla pracowników uczelni niezrozumiałe były zasady i cele tworzenia repozytorium, ale później stało się wartością dla uczelni.

Komentarze dotyczące powiązań z pomiędzy repozytorium a uczelnią i odzwierciedlenia struktury uczelni zależały od celu jakim je utworzono i typu gromadzonych dokumentów. Niektóre repozytoria bazują na strukturze uczelni, dla każdego wydziału jest utworzona „społeczność” a do każdej „społeczności” przypisane są odpowiednie kolekcje dokumentów. W jednym z repozytoriów strukturę ustalała specjalnie powołana rada uczelni. Czasami struktura organizacji była tylko podstawą do zbudowania samego repozytorium, ale są też archiwa ściśle bazujące na strukturze wydziałów akademickich tworząc tym samym wirtualny obraz uczelni.

Podsumowanie

Odpowiedź na pytanie jaką rolę pełni repozytorium w budowaniu wirtualnej społeczności uczelni wiąże się oceną funkcjonalności samych repozytoriów. W dużym stopniu zależy to od polityki jaką stosuje uczelnia w stosunku do upowszechniania swojego dorobku za pośrednictwem nowych technologii informacyjnych. Biblioteka najczęściej jest inicjatorem i realizatorem repozytorium, ale ogólne zasady co do struktury i formy udostępniania powstają przy porozumieniu władz uczelni, biblioteki i działu informatycznego. Większość respondentów podkreślała rolę biblioteki w tworzeniu, utrzymaniu i odpowiedzialności za repozytorium instytucjonalne. Warto podkreślić też, że powstają repozytoria nadzorowane wyłącznie przez dział informatyczny niezależnie od bibliotek.

O społecznych aspektach i powiązaniach jakie powstają pomiędzy użytkownikami trudno jeszcze dyskutować, gdyż są to repozytoria o krótkiej historii. Nowe narzędzia do budowania wzajemnych interakcji są dopiero wprowadzane do nowszych wersji oprogramowania (personalizacja serwisu, indywidualna przestrzeń robocza dla użytkownika, prywatne miejsce badawcze, strony badaczy, linki do serwisów o podobnej tematyce, rozbudowany system alertów i powiadomień, współdzielenie zasobów). W jakim stopniu repozytoria instytucjonalne staną się miejscem spotkań pracowników uczelni, studentów i innych użytkowników zdecyduje profesjonalizm przy tworzeniu ich i umiejętność wykorzystania elementów Web 2.0.

Bibliografia

1. Nahotko M.: Cyfrowa najmłodsza siostra bibliotek, Konspekt [online] 2004 nr 16 [dostęp 19.04.2008]. Dostępny w internecie:
<http://www.wsp.krakow.pl/konspekt/19/nahotko.html>
2. Nahotko M.: Od cyfrowych bibliotek do cyfrowych bibliotekarzy. W: Elektroniczny transfer wiedzy – repozytoria wiedzy: problemy technologiczne, organizacyjne i prawne. XI edycja konferencji z cyklu Archiwizacja i digitalizacja. Warszawa, 29 czerwca 2006 r. Warszawa: Centrum Promocji Informatyki 2006, s. 67-88
3. Kaczmarek E. Karwasiński P.: Biblioteki cyfrowe – przyszłość współczesnego bibliotekarstwa, Logistyka 2006 nr 6
4. Björk B.: Open access to scientific publication – an analysis of the barriers to change?, Biuletyn EBIB [online] 2005 nr 63 [dostęp 17.04.2008]. Dostępny w internecie:
<http://ebib.oss.wroc.pl/2005/63/bjork.php>
5. Rychlik M., Karwasińska E.: Repozytorium instytucjonalne jako czynnik wspomagający rozwój nauki w środowisku akademickim, Biblioteka 2007 nr 11, s. 153-167
6. Karwasińska E., Rychlik M.: Czy repozytoria będą wspierać naukę w Polsce?, Logistyka 2007 nr 4, s. 93-97
7. Nahotko M.: Wpływ Open Access na poziom cytowań publikacji. W: IV Ogólnopolska Konferencja EBIB internet w bibliotekach Open Access. Toruń, 7-8 grudnia 2007 roku, Materiały konferencyjne EBIB [online] 2007 nr 18 [dostęp 11.04.2008]. Dostępny w internecie:
<http://www.ebib.info/publikacje/matkonf/mat18/nahotko.php>
8. Kurzydłowski K. J.: Uwagi na temat czasopism naukowych w Polsce z perspektywy MNiSW. W: Czasopisma naukowe – zmierzch czy transformacja? Warszawa: Instytut Problemów Współczesnej Cywilizacji, 2007, s. 7-10
9. Błeszyński J.: Czasopisma a internet. W: Czasopisma naukowe – zmierzch czy transformacja? Warszawa: Instytut Problemów Współczesnej Cywilizacji, 2007, s. 11-19
10. Wojciechowski J.: Pomiedzy drukiem a digitalizacją. Bibliotekarz 2008 nr 4, s. 3-7

11. Jaschnis A.: Psychologia organizacji. Difin, Warszawa 2008
12. Smektała T.: Public Relations w Internecie. Astrum, Wrocław 2006
13. Gustowski W.: E-społeczność. Jak budować i wykorzystywać społeczności internetowe w nowoczesnych działaniach e-marketingowych. Złote Myśli, Gliwice 2007
14. Nowak A., Krejtz K.: Internet z perspektywy nauk społecznych. W: Społeczna przestrzeń internetu. Warszawa: Academica, Wydawnictwo Szkoły Wyższej Psychologii Społecznej, 2006, s. 5-19
15. Miller M., Mroczek E.: Profil użytkownika i inne elementy Web 2.0 w bibliotekach cyfrowych, Biuletyn EBIB [online] 2005 nr 63 [dostęp 17.04.2008]. Dostępny w internecie: http://www.ebib.info/2007/88/a.php?miller_mroczek

Repository — stack of documents or virtual community?

A digital library as well as an institutional repository form some kind of a storehouse for electronic documents; they store electronic collections and make them available. However, it should be realised that the principles on which their functioning is based differ. The difference between these two forms is particularly evident in the academic environment. The author of this paper has made an attempt to define the potential role of institutional repository in building up the virtual community of a given academic institution and to formulate the answers to the following questions: who builds up and who manages such a community — the library or the academic institution? What features typical of the institutional repository allow building up the virtual community of a particular academic institution? Who is a virtual counterpart to a member of the faculty and staff from the academic institution. The experience gained in the establishment of a subject-specific repository and a questionnaire mailed to creators of other repositories will be very helpful in answering these questions.